

Oh aegu: Petseris külmus vagunitäis viina!

Miks 70 aasta tagused ajalehed Jõgeva külmarekordist vaikisid?

Ain Kallis

“Eesti külmarekordiks –42 kraadi!”, “Petseris ja Võrus 50 kraadi külma!” — sellised olid uudiste pealkirjad Eesti ajalehtedes 1940. aasta 18. ja 19. jaanuaril. Jõgevast ei sõnagi!

Postimehe kaastöölised telefoneerisid, et Petseri raudteejaama juures näidanud kraadiklaas –50, sõjaväekasarmute lähedal mõõdetud 48, Simunas 44, Väike-Maarjas 42 kraadi külma.

Linnud langesid lennult

Lausa legendaarseks on saanud teade, et Petseri jaamas külmunud ära vagunitäis viina. Ja et linnud langenud lennult surnuna maha. Ilmselt oli lugu õige, sest maksudetalitusele esitati järelepärimine, mida külmunud viinapudelitega ette võtta. Kõrgemalt teatati, et “juhul kui pudelite korgid ei ole paigalt nihkunud, lastagu viin müügile”.

Petseri politseiplatsil olevat pesakondade kaupa külmunud vareseid ning põldpüüsid. Ka käinud palju inimesi arsti juures külmunud kõrvade, nina või teiste kehaosade vastu abi saamas. Pärnu lähel olevat sajal kaluril nina ja kõrvad korralikult ära külmanud.

Kuhu jääb siis Jõgeva Eesti ametliku pakaserekordiga –43,5 kraadi? Äsjailmunud kenas raamatukeses “Külmalinn Jõgeva” (välja andnud MTÜ Miinus 43,5 ja Jõgeva linnavalitsus) arvab kohalik agrometeoroloog Helle-Mare Raudsepp, et kuna Jõgeva ilmajaam, kus kole külm registreeriti, polnud tollal riiklik meteojaam, vaid allus Jõgeva Sordikasvandusele, ei jõudnud mõõtmisandmed kohe ka päevalehtedesse.

Miks aga ei pööratud tähelepanu teistele põrutavatele pakasenäitudele — miinus 50 on ju märksa mõjuvam? Dotsent Aarne Kärnsa Tartu ülikooli meteoroloogia observatooriumist selgitas toona Postimehes, et “vahe tekkimine observatooriumi inglise onnides olevate termomeetrite ja eraisikute kraadiklaaside näitude vahel on võimalik.

...Inglise onnid asuvad maapinnast 2 meetri kõrgusel.

Kohtades, kus maapind on vähese lumega kaetud, võib tekkida öösel erakordselt tugev kiirgamine, mille tulemusena termomeetrid, mis asuvad maapinnast vaid poole kuni ühe meetri kõrgusel, võivad näidata madalamaid temperatuure.

Et aga erinevus termomeetrite vahel on olnud kuni 8 kraadi, tuleb arvata, et tegemist on siiski termomeetrite veaga.” Vahemärkusena olgu öeldud, et inglise onnideks kutsuti varem aegadel

meteoroloogilisi onne nende konstruktori, briti inseneri Stevensoni järgi ("Aarete saare" kirjutanud Robert Louis Stevensoni isa).

Meteoroloog lisas veel, et "massproduksiooni" termomeetrid näitavad küll õigesti

0-kraadi juures, samuti võib paljal maapinnal olla pinnase lähedal õhk paar kraadi külmem kui 2 meetri kõrgusel.

Ja veel — madalatel temperatuuridel (alla -20°) kasutatakse ilmajaamades vaid piiritus-, mitte elavhõbekraadiklaase, kuna too metall tahkub -39° lähedal.

Mõõtmistäpsuse probleemid polnud aktuaalsed tollal mitte ainult Eestis — ka Soomest teatati -57 kraadisest pakasest (Soome ametlik rekord aastast 1985 on aga $-50,4^{\circ}$). Sünoptikud kurtsid, et külmalaine tuli ootamatult, sest sõjaajal teatavasti on meteoandmed salajased. Küll teatati lehtedes, et Moskva pole 100 aastat näinud sellist pakast nagu -44° .

Aururongid teele

Osa leheudiseid oli pärit kui tänasest ajast: merel on paks jää, mis takistab laevade liikumist, küttepuid hakkavad paljudel lõppema, majades külmuvad halvasti isoleeritud soojatorud.

Maa Hääl: "Suure külma tõttu tõmbusid Tallinna jaama lähedal elektrijuhtmed niivõrd pingule, et selle tagajärjel üks juhtmete raudpost maapinna lähedalt murdus, vajus küljeli ja purustas juhtmed. Elektrirongid jäid seega hommikul kella 9 paiku teele. ...Elektrirongid asendati seejärel aururongidega."

Veel kord Sakalast. Vaatamata kõvale pakasele, püüdis osa koole tööd jätkata. Ühes Mulgimaa koolis saatis direktor "ühe oma ustavama õpetaja õpilasi koju kontrollima, miks nad pole kooli ilmunud. See uuri-misretk lõppes aga sellega, et kontrollija pidi varsti tagasi tulema — külmast võetud kõrvadega!" (Sakala).